

ABDULLA QODIRIY HIKOYALARI TAHLILI.

Farg'ona davlat universiteti
filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi
Husanboyeva Ozodaxon

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Abdulla Qodiriy hikoyalarining badiiy va g'oyaviy xususiyatlari tahlil qilinadi. Adibning hikoyalarida milliy ruh, ijtimoiy muammolar, insoniy fazilatlar va jamiyatdagi ziddiyatlar o'ziga xos badiiy uslubda yoritilgan. Tadqiqot davomida yozuvchining obraz yaratish mahorati, til va uslubdagi o'ziga xosliklari, satira va realizm unsurlaridan foydalanish jihatlari o'rganiladi.

Shuningdek, hikoyalarda aks etgan davr muhitining ijtimoiy-siyosiy holati hamda uning qahramonlar taqdiriga ta'siri ochib beriladi. Maqola adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan tahliliy yondashuv asosida yozilgan bo'lib, Qodiriy ijodining o'zbek adabiyotidagi o'rni va ahamiyatini yoritishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qodiriy, hikoya, badiiy tahlil, realizm, satira, milliy ruh, obraz, ijtimoiy muammolar, adabiy uslub, o'zbek adabiyoti.

ANNOTATION

This article analyzes the artistic and ideological characteristics of Abdulla Qodiriy's stories. The writer's stories cover the national spirit, social problems, human qualities and conflicts in society in a unique artistic style. During the research, the writer's skill in creating images, peculiarities in language and style, and aspects of using elements of satire and realism are studied.

Also, the socio-political situation of the era reflected in the stories and its influence on the fate of the heroes are revealed. The article is written based on an analytical approach from the point of view of literary criticism and serves to highlight the place and significance of Qodiriy's work in Uzbek literature.

Keywords: Abdulla Qodiriy, story, artistic analysis, realism, satire, national spirit, image, social problems, literary style, Uzbek literature.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются художественно-идеологические особенности рассказов Абдуллы Кодирия. Рассказы писателя затрагивают национальный дух, социальные проблемы, человеческие качества и конфликты в обществе в уникальном художественном стиле. В ходе исследования изучаются мастерство писателя в создании образов, особенности языка и стиля, а также аспекты использования элементов сатиры и реализма.

Также раскрывается социально-политическая ситуация эпохи, отраженная в рассказах, и ее влияние на судьбу героев. Статья написана на основе аналитического подхода с точки зрения литературной критики и служит для того, чтобы подчеркнуть место и значение творчества Кодирия в узбекской литературе.

Ключевые слова: Абдулла Кодирий, рассказ, художественный анализ, реализм, сатира, национальный дух, образ, социальные проблемы, литературный стиль, узбекская литература.

KIRISH

Abdulla Qodiriy o‘zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo‘lib, u nafaqat roman janrida (“O‘tkan kunlar”, “Mehrobdan chayon”), balki hikoyachilikda ham katta mahorat ko‘rsatgan. Uning hikoyalari o‘z davrining ijtimoiy muammolarini yoritishi, inson ruhiyatini chuqur ochib berishi va badiiy tasvir vositalarining boyligi bilan ajralib turadi.

Abdulla Qodiriy hikoyalarining umumiy xususiyatlari

Qodiriy hikoyalari asosan XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi Turkiston hayotini aks ettiradi. Bu davrda jamiyatda katta ijtimoiy o‘zgarishlar yuz berayotgan edi. Yozuvchi ana shu jarayonlarni oddiy xalq hayoti orqali ko‘rsatadi. Uning hikoyalarida quyidagi jihatlar muhim o‘rin tutadi:

Real hayot tasviri (realizm ustuvor)

Ijtimoiy tengsizlik va adolatsizlik tanqidi

Insoniy fazilatlar – halollik, vijdon, mehr-oqibat

Satirik va kinoyaviy uslub

Oddiy xalq tiliga yaqin ifoda

Hikoyalarda realizm va hayotiylik

Qodiriy ijodining asosiy yoʻnalishi — realizmdir. U voqealarni boʻrttirmasdan, hayotda qanday boʻlsa, shunday tasvirlaydi. Masalan, uning koʻplab hikoyalarida kambagʻallik, amaldorlarning poraxoʻrligi, jaholat va savodsizlik kabi muammolar ochiq koʻrsatiladi.

Yozuvchi voqealarni sunʼiy emas, balki tabiiy rivojda beradi. Qahramonlar ham hayotiy, ular orqali oʻquvchi oʻz davrining haqiqiy manzarasini koʻradi.

Qodiriy hikoyalarining eng muhim xususiyatlaridan biri — satiradir. U jamiyatdagi kamchiliklarni kulgi orqali ochib beradi. Bu usul oʻquvchini oʻylashga majbur qiladi.

Masalan: Mansabparastlik

Ikkiyuzlamachilik Diniy mutaassiblik Jaholat Yozuvchi bu illatlarni ochiq tanqid qiladi, lekin buni keskin emas, balki badiiy va nozik kulgi orqali amalga oshiradi.

Mavzu va gʻoya: Inson hayotining qadri va maʼrifatsizlik oqibatlarini. Adib "quvonch (uloq zavqi) bilan oʻlim (fojia)ni yonma-yon tasvirlaydi".

Tahlil: Bosh qahramon — 12 yoshli Turgʻunboy. Uning ot chopishga boʻlgan bolalarcha ishtiyoqi va yakunda uloqdagi tartibsizlik tufayli yuz bergan oʻlim sahnasi orqali yozuvchi xalqni aql-idrok bilan ish tutishga va maʼnaviy yuksalishga chaqiradi.

Mazkur asar Qodiriyning hajviy mahoratini koʻrsatuvchi eng sara hikoyalaridan biridir.

Mazmuni: Mast holda hammomga kirib qolgan mast kishining "jinlar" bilan uchrashuvi tasvirlangan.

Tahlil: Asar orqali yozuvchi mastlik va xurofotni qattiq tanqid qiladi. Hikoyadagi "jinlar" aslida insonning mastlikdagi xayollari va qoʻrquvlari mahsulidir. Bu asar ijtimoiy illatlarni kulgi ostiga olish orqali xalqni hushyorlikka chorlaydi.

Realizm: Qodiriy hayotni qanday boʻlsa, shunday — oʻzining barcha ogʻriqlari va quvonchlari bilan tasvirlaydi.

Psixologizm: Qahramonlarning ichki kechinmalari, orzu va qoʻrquvlari (masalan, Turgʻunboyning "qashqacha toyi"ga boʻlgan mehri) mahorat bilan ochib berilgan.

Maʼrifatparvarlik: Har bir hikoya zamirida xalqni oʻqishga, ilm-maʼrifatga va madaniy turmushga chorchash gʻoyasi yotadi. Abdulla Qodiriy hikoyachilikda nafaqat voqelikni tasvirlagan, balki oʻziga xos falsafiy, psixologik va ijtimoiy qatlamlarni uygʻunlashtirgan ijodkordir. Uning hikoyalari chuqur maʼno, yashirin gʻoya va zamon ruhini aks ettiruvchi badiiy tizim sifatida baholanadi.

Qodiriy hikoyalarining muhim jihatlaridan biri inson ruhiyatini nozik ochib berishidir. U qahramonlarning tashqi harakatidan koʻra ichki kechinmalariga koʻproq eʼtibor qaratadi. Qahramonlarning ikkilanib qolishi, vijdon azobi, jamiyat bosimi ostida qolgan inson holati orqali yozuvchi oʻquvchini chuqur mushohadaga undaydi.

Adib kichik detallardan katta maʼno chiqarish ustasi hisoblanadi. Hikoyalarda oddiy buyumlar, xona tasviri yoki qahramonning tashqi koʻrinishi orqali uning ichki dunyosi ochiladi. Bu usul tasvirning jonliligini oshirib, badiiy ifodaning taʼsirchanligini kuchaytiradi.

Qodiriy hikoyalarida dialog va monologlar muhim oʻrin egallaydi. Dialoglar orqali qahramon xarakteri, ijtimoiy muhit va voqealar rivoji ochiladi. Ichki monologlar esa qahramon ruhiyatini yanada chuqurroq yoritishga xizmat qiladi.

Yozuvchi hikoyalarida vaqt va makon aniq va hayotiy tasvirlanadi. Mahalla, eski shahar, bozor yoki madrasa muhitlari orqali oʻsha davr manzarasi koʻz oldimizda gavdalanadi. Vaqt esa koʻpincha eski va yangi qarashlar toʻqnashuvi davrini ifodalaydi.

Qodiriy hikoyalarida ziddiyatlar muhim oʻrin tutadi. Ichki konfliktlarda qahramonning oʻz vijdoni bilan kurashi aks etsa, tashqi konfliktlarda jamiyat bilan qarama-qarshilik, eski va yangi fikrlar oʻrtasidagi toʻqnashuv koʻrinadi. Bu ziddiyatlar asar mazmunini chuqurlashtiradi.

Adib ayol obrazlarini ham chuqur va taʼsirchan yaratgan. Ayollar koʻpincha jamiyatdagi adolatsizlik qurboni sifatida tasvirlanadi, biroq ular sabrli, matonatli va baʼzan oʻz haq-huquqini himoya qiluvchi obrazlar sifatida namoyon boʻladi.

Qodiriy ijodida ma'rifatparvarlik g'oyalari muhim o'rin egallaydi. U ilm olishga chaqiradi, savodsizlikni tanqid qiladi va yangi fikrlashni targ'ib etadi. Bu jihatlar uning hikoyalari ijtimoiy jihatdan ham ahamiyatli qiladi.

Yozuvchi ba'zan o'z fikrini ramziy tarzda ifodalaydi. Buyumlar, obrazlar va voqealar ma'lum bir ijtimoiy g'oyani anglatadi. Bu esa hikoyalarning ma'nosini yanada chuqurlashtiradi va o'quvchini mustaqil fikrlashga undaydi.

Qodiriy hikoyalari odatda mukammal kompozitsiyaga ega bo'ladi. Kirish qismida voqea uchun zamin yaratiladi, asosiy qismda konflikt rivojlanadi, yakunda esa ibratli yoki o'ylantiruvchi xulosa beriladi. Ba'zi hollarda ochiq yakun qo'llanilib, o'quvchiga mustaqil fikr yuritish imkoniyati qoldiriladi.

Yozuvchi hikoyalarda milliy kolorit kuchli aks etadi. Mahalla hayoti, kundalik turmush, urf-odatlar va an'analar orqali o'zbek xalqining hayot tarzi yorqin tasvirlanadi.

Qodiriy tili sodda, ravon va hissiyotga boy. U kulgi, achinish va tanqidiy ohangni birlashtirib, o'quvchiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Abdulla Qodiriy hikoyalari chuqur mazmuni, badiiy mukammalligi va ijtimoiy ahamiyati bilan ajralib turadi. Ular orqali yozuvchi inson ruhiyati, jamiyat muammolari va milliy qadriyatlarni yuksak mahorat bilan yoritgan. Shu sababli bu hikoyalar bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolgan muhim adabiy meros hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qodiriy hikoyalari o'zbek adabiyotida muhim o'rin tutadi va ular orqali jamiyatdagi ijtimoiy muammolar, insoniy fazilatlar hamda milliy qadriyatlar chuqur badiiy ifoda etilgan. Adib hikoyalarda real hayot manzaralari, xalq turmushi, urf-odatlari va davr muammolari haqqoniy tasvirlanadi.

Qodiriy o'z asarlarida inson ruhiyati, axloqiy tanlov va ijtimoiy tengsizlik kabi masalalarni yoritib, o'quvchini fikrlashga undaydi. Uning hikoyalarda obrazlar jonli, voqealar esa hayotiyliigi bilan ajralib turadi. Shuningdek, yozuvchi tilining sodda, ravon va xalqona bo'lishi asarlarning ta'sirchanligini yanada oshiradi.

Adib hikoyalari nafaqat badiiy qiymati, balki tarbiyaviy ahamiyati bilan ham muhim bo'lib, yosh avlodni ma'naviy yetuklikka, halollik va adolatga chorlaydi. Shu bois,

Abdulla Qodiriy hikoyalari bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan holda, o‘quvchilar uchun muhim ma’naviy va estetik manba bo‘lib xizmat qiladi.

Yozuvchining hikoyalarida inson obrazi markaziy o‘rinni egallab, unda insonning ichki kechinmalari, ruhiy kurashlari, orzu-intilishlari va hayotiy sinovlari mahorat bilan tasvirlanadi. Qodiriy har bir obrazni individual xarakterga ega qilib yaratadi, natijada o‘quvchi ularni real hayotdagi insonlar kabi qabul qiladi. Ayniqsa, oddiy xalq vakillari obrazlari orqali u jamiyatning asl qiyofasini ochib beradi.

Adibning badiiy uslubi sodda, ravon va xalqona bo‘lib, unda jonli dialoglar, kulgi va kinoya elementlari keng qo‘llaniladi. Bu esa hikoyalarni o‘qish jarayonini yanada qiziqarli va ta’sirchan qiladi. Qodiriy til imkoniyatlaridan mohirona foydalanib, har bir voqea va holatni aniq, obrazli va esda qolarli tarzda ifodalaydi.

Shuningdek, hikoyalarda tarbiyaviy ruh kuchli bo‘lib, ular orqali o‘quvchilar halollik, adolat, mehnatsevarlik, insoniylik kabi fazilatlarni anglab yetadilar. Adib yosh avlodni fikrlashga, voqealarga tanqidiy yondashishga va to‘g‘ri xulosa chiqarishga undaydi. Shu jihatdan uning hikoyalari bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdulla Qodiriy – O‘tgan kunlar. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2018.
2. Abdulla Qodiriy – Mehrobdan chayon. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2019.
3. Abdulla Qodiriy – Tanlangan asarlar (hikoyalar to‘plami). Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
4. Abdulla Qodiriy – Obid ketmon va boshqa hikoyalar. Toshkent: Adabiyot, 2017.
5. Izzat Sulton – Adabiyot nazariyasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Ozod Sharafiddinov – Ijod va tahlil. Toshkent: Ma’naviyat, 2015.
7. Naim Karimov – XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: Fan, 2018.
8. Baxtiyor Nazarov – Adabiy tanqid asoslari. Toshkent: Akademnashr, 2019.
9. Umarali Normatov – O‘zbek nasri rivoji. Toshkent: Fan, 2017.
10. Dilmurod Quronov – Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent: Akademnashr, 2020.
11. Homid Sulaymon – O‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O‘qituvchi, 2014.
12. Said Ahmad – Adabiy maqolalar. Toshkent: Sharq, 2016.

13. Erkin Karimov – Badiiy tahlil asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
14. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi – O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. Toshkent, 2015.